

bara sexuella övergrepp mot kvinnor och barn samt kvinnomisshandel utan också prostitution och pornografi. Därför saknar jag en diskussion av dessa områden i denna bok. En annan svaghet är att avsnittet om sexuella övergrepp på barn är så kortfattat. En skandinavisk blick hade tvingat fram en motivering av de teman som valts in och valts bort. Man kan så klart inte skriva om allt men avgränsningar bör alltid diskuteras, eftersom de får konsekvenser för synen på fenomenet ifråga, något som ju också är huvudbudskapet i denna bok.

Karin Widerberg

Professor vid Instituttt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

2

Staffan Bergwik

Kunskapens osynliga scener. Vetenskapshistorier 1900–1950

Makadam 2016

Är namnet Naima Sahlbom bekant? Ringer det någon klocka när du hör namnet Svante Arrhenius? Båda personerna har brutit ny mark inom kemiämnet under 1900-talets första hälft, men Naima Sahlbom är så gott som osynlig i vetenskapshistorien och ingen person man lär sig om vare sig i skolans kemiundervisning eller i universitetsutbildningen. I pressrapporteringen på hennes 50-årsdag 1921 beskrevs hon däremot som en ”märkeskvinna inom mineralanalysen”, ett arbete som ”långt utom Sveriges gränser väckt berättigat uppseende för sin gedigna art”. Både Sahlbom och Arrhenius är personer som har betydelse för historieskrivningen av kemiämnets framväxt, men det är Arrhenius som finns omnämnd i historieböckerna och som har blivit ihågkommen som en banbrytande forskare. Denna genusobalans sätter Staffan Bergwik fingret på i sin bok *Kunskapens osynliga scener. Vetenskapshistorier 1900–1950* där han visar hur kunskapsutveckling är en sammansatt historia med personer i centrum och i marginalen, med miljöer och teknisk utveckling, politik, känslor och nätverksbyggande där genus slår in som en viktig aspekt.

En av de personer som vi får lära känna närmare i boken är just Naima Sahlbom som disputerade i Schweiz 1910 med

avhandlingen *Kapillaranalyse kolloider Lösungen* och därefter anställdes som amanuens vid Naturhistoriska riksmuseet. Trots att kvinnor vid den här tiden kunde studera vid universiteten i Sverige fanns det ingen möjlighet för dem att fortsätta sin yrkesverksamma bana som forskare eller lärare på universiteten eftersom kvinnor inte kunde anställas som statstjänstemän. De var därmed utestängda från en universitetskarriär. Detta tvingade Naima Sahlbom till att hitta alternativa lösningar för att kunna fortsätta verka som kemist och 1914 grundade hon ett privatlaboratorium för kemisk precisionsanalys i en oansenlig lokal i Stockholm. Bergwik beskriver att detta laboratorium var unikt i sitt slag i Sverige. Inga andra laboratorier vare sig inom eller utanför universiteten ägnade sig åt den här typen av avancerade analyser i forskningssyfte, vilket medförde att Sahlbom hade uppdrag från vetenskapsmän runt om i landet och analyserade vattenprover, bergarter och malmer för att fastställa deras kemiska beståndsdelar. Gruvdrift och mineralutvinning har varit nyckelfaktorer till Sveriges välstånd där kunskaper i kemisk analys låg i dåtidens forskningsfront, så Sahlboms kemiska inriktning var verkligen mitt i prick.

De naturvetare, förutom Naima Sahlbom och Svante Arrhenius, som vi framförallt får följa i *Kunskapens osynliga scener*, är fysikern Eva von Bahr, oceanografen Hans Pettersson och geologen Ebba Hult de Geer. Det är fängslande läsning att få ta del av olika personers livshistorier och naturvetenskapliga gärningar under

1900-talets början. Med hjälp av dessa fallstudier bygger Bergwik en bild av en tid och en verksamhetsutveckling där han utgår från det som finns i utkanterna – det som ligger i historieskrivningens skugga – och genom att beskriva det blir också det som finns i strålkastarskenet påverkat. Därför är också Svante Arrhenius liv återgivet och Bergwik visar hur yrkesliv och familjeliv är tätt sammanlänkat, en livsstil inom den rådande normen och en bidragande orsak till hans stora framgångar inom vetenskapssamhället.

Staffan Bergwik lyckas med konststycket att på ett harawayskt sätt väva en sammansatt väv med enskilda människors livsöden som inslagstrådar i den kontextuella varpen. I olika delar av vävens slutgiltiga mönster framträder vissa inslagstrådar medan andra försvinner in bakom varpens dominans, men alla trådar behövs för tygets slutgiltiga kvalitet och mönster. Förutom att vi på ett snillrikt sätt får kunskap om dessa naturvetares livsöden och förståelse för etableringen av de naturvetenskapliga ämnena vid lärosätena så framträder mönster som får bäring för insikter om processer inom vetenskaps-samhället också i vår samtid.

I det avslutande kapitlet blir Bergwiks röst tydlig i en förstapersonsperspektiv där han knyter ihop trådarna och tematiserar kunskapsproduktionens sammanhang; kunskapens tidsdjup, kunskapens sammansatthet och kunskapskritik. Här framstår nödvändigheten av att våga omfamna kunskapsförståelse som en komplex företeelse. Bergwik uttrycker vikten av detta med egna ord: ”Frågan

om utbildning visar [...] hur vetande involverar vårt livsförlopp, vår bakgrund, vår kropp och vår självbild, för att inte tala om de infrastrukturella faktorerna: kunskapens platser, nätverk och instrument. Trots det handlar våra samtida diskussioner om utbildningsinstitutioner som skola och universitet oftast inte alls om sådana komplicerade lärandeprocesser” (Bergwik 2016: 167). Till skillnad från en traditionell syn på naturvetenskaplig verksamhet som opersonlig, objektiv och saklig lyfter Bergwik värdet av att se naturvetenskapen som situerad. På så sätt blir boken också politisk – genom att bli medveten om det osynliga i vetenskapens drama kan kunskapsprocessernas maktstrukturer påverkas.

Vem ska då läsa *Kunskapens osynliga scener*? Boken bidrar med nya pusselbitar som i dagsläget saknas inom utbildningsprogram i naturvetenskap. Vi anser därför att boken är alldeles utmärkt som kurslitteratur i grundutbildningen för naturvetare och blivande lärare. Boken har också en plats i genusvetenskapliga program genom sitt kunskapskritiska perspektiv där bland annat genus används som en analytisk lins. Vi vill dock inte begränsa rekommendationen till endast studenter, naturvetare och genusteoretiker. Vilken vetgirig läsare som helst kommer att kunna njuta av bokens prosa och tankeväckande budskap.

Sammantaget kan vi konstatera att *Kunskapens osynliga scener* är en fin bok på flera sätt. Den har en tillgänglighet där Bergwiks skenbart enkla, målade prosa gör det till en njutning att läsa den. Men också dess behändiga form, storlek och

estetiska uttryck är tilltalande och boken är också en av vinnarna i Svensk Bokkonst 2016.

Kristina Andersson och Annica Gullberg

Forskare vid Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet